

การศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบของเขตเมืองเก่าแพร่ เพื่อการอนุรักษ์บริบท เมืองประวัติศาสตร์*

A Study on Structures and Elements of Phrae Old City District for Historical Context Conservation

กฤตติกา บุญศิริ (Krittika Bunsiri) **

สิทธิพร ภิรมย์ริน (Sitthiporn Piromruen) ***

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และประเมินคุณค่าโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพเขตเมืองเก่าแพร่ และเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์และควบคุมการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทเมืองประวัติศาสตร์ วิธีการวิจัย ใช้วิธีการเก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูลเอกสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการสำรวจภาคสนาม การสำรวจความคิดเห็น ใช้วิธีเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่าง 167 คน ดำเนินการในระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2558 และ มกราคม พ.ศ. 2559 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.) ผลสรุปจากการวิจัยพบว่า โครงสร้างประเภทขอบเขตและการป้องกันเมือง ที่ได้รับการประเมินในระดับมาก คือ ประตูมาร และประตูใหม่ ระดับปานกลาง คือ คูเมือง ประตูยั้งม้า กำแพงเมือง ประตูชัย และประตูศรีชุม ที่มีคุณค่าความสำคัญด้านสภาพแวดล้อม และด้านเอกลักษณ์ มากที่สุด คือประตูมาร ด้านมรดกวัฒนธรรม คือ กำแพงเมือง โครงสร้างประเภทสถานที่สำคัญของเมืองแพร่ในอดีตที่ได้รับการประเมินในระดับมากที่สุด คือ คู่มเจ้าหลวง ระดับมาก คือ บ้านวงศ์บุรี อาคารน้ำเพชร สนามหลวง ศาลหลักเมือง และคุ้มวิชัยราชา ระดับปานกลาง คือ บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์ และ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแพร่ ที่มีคุณค่าความสำคัญมากที่สุดทั้ง 3 ด้าน คือ คู่มเจ้าหลวง โครงสร้างประเภทสถานที่ทางจิตวิญญาณและศาสนา ทั้ง 8 วัดได้รับการประเมินในระดับมาก ที่มีคุณค่าความสำคัญทั้ง 3 ด้านมากที่สุด คือ วัดหลวง ในการอนุรักษ์และควบคุมการพัฒนาเขตเมืองเก่าแพร่ ผู้วิจัยเสนอแนะให้กำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์

* วางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

This article is part of a thesis for Master of Urban and Environmental Planning Program in Urban and Environmental Planning, Department of Urban Design and Planning, Graduate School, Silpakorn University

** นักศึกษาหลักสูตรปริญญาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร Email : bunsirik@gmail.com

Student of the Master of Urban and Environmental Planning Program in Urban and Environmental planning, Department of Urban Design and Planning, Graduate School, Silpakorn University

*** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Thesis Advisor, Department of Urban Design and Planning, Faculty of Architecture, Silpakorn University

ตามแนวนนรอบกำแพงเมืองโดยมีเขตกันชน กำหนดระยะถอยร่นและห้ามก่อสร้างอาคารประชิดและมีความสูง
บดบัง บุรณะปฏิสังขรณ์โครงสร้างที่เสื่อมโทรม และสร้างส่วนที่สูญหายไปขึ้นมาใหม่ตามความเหมาะสม ควบคุม
ความหนาแน่นอาคารและสิ่งปลูกสร้างภายในเขตเมืองเก่า บริเวณคุ่มเจ้าหลวงเสนอแนะให้จัดตั้งเป็นศูนย์ข้อมูล
ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ จัดทำหุ่นจำลอง แสดงสภาพเมืองเก่าแพร่ในอดีตที่สมบูรณ์ ส่งเสริมการจัดกิจกรรม
วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ตลอดจนอนุรักษ์ช่างฝีมือเพื่อสืบสานมรดกงานช่าง นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณะ
ซ่อมแซมอาคารสิ่งก่อสร้าง ให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในบริบทเมืองประวัติศาสตร์

คำสำคัญ : โครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง, เขตพื้นที่เมืองเก่าแพร่, การอนุรักษ์บริบทเมือง
ประวัติศาสตร์

Abstract

The objectives of this study are to investigate, analyze, and evaluate value and significance of structures and elements of Phrae Old City District for historical context conservation. In conducting the research, employed methods included collecting information from printed documents, electronic sources, and field survey. Value and significance evaluations were gathered from 167 samples by means of questionnaires during December 2015 – January 2016 and performed a statistical analysis using means and standard deviation. Findings from research are as follow; structures for defining city boundary and protection type that were rated highly significance are Pratumarn and Pratumai, while City Moat, City Wall and other 3 gates were rated moderately significance. In environmental and identity dimension, Pratumarn was the highest significance, in cultural heritage dimension City Wall was the highest significance. Structures for old city special place type that was rated highest significance is Khum-Chao-Luang, highly significance are Baan-Wong-Buri, Nam-Phet building, Sanam-Luang, City Pillar, and Khum- Wichairaja, moderately significant are Baan-Chao-Nan-Chaiwong and Forestry Museum, and Khum-Chao-Luang was the highest significance in all 3 dimensions. Structures for spiritual and religious place type, all local 8 temples were rated highly significance, and Wat-Luang was the highest significance in all 3 dimensions. For conserving and controlling development within Old City District, the researcher recommended concerned authorities to set up a conservation district utilizing City Wall Street as a boundary with buffer zone of set-back and building structure height control. Restoration and reconstruction of deteriorated and demolished elements whenever appropriate respectively together with density control inside Old City District. Khum-Chao-Luang should be established as a historical information center. Scaled model of the Old City as it were in the past should be assembling for public exhibition. To add

color and vitality, traditional cultural activities should be organized and performed annually. Local craftsmanship should be retained and bring back these local wisdoms for restoration and rehabilitation of structures for the sake of maintaining continuity of historical context environment in general, are also recommended.

Keywords: Physical Structures and Elements of City, Phrae Old City District, Conservation of Historical Context

บทนำ

เมืองแพร่เป็นเมืองโบราณมีประวัติศาสตร์การวางผังเมืองและสถาปนาเป็นเมืองสำคัญของล้านนา ตะวันออกมานาน รูปแบบการวางผังเมืองแพร่โบราณ มีลักษณะเป็นรูปวงรีไม่สม่ำเสมอ สันฐานคล้ายหอยสังข์ มีกำแพงเมืองเป็นคันดินและคูน้ำชั้นเดียว ขนาดความกว้างของเมืองประมาณ 800 เมตร ยาวประมาณ 1400 เมตร (สุรพล ดำริห์กุล, 2549: 67-76) จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่วัดศรีชุมซึ่งอยู่ในเขตกำแพงเมืองพบว่า บริเวณวัดศรีชุมมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 จึงสันนิษฐานว่า ระยะเวลาการสร้างเมืองแพร่ น่าจะเริ่มต้นมาก่อนหน้านั้น (สุรพล ดำริห์กุล, 2549: 68-69) ทั้งนี้จากการแบ่งประเภทความสำคัญของเมืองเก่าที่มีต่อประวัติศาสตร์ทำให้สามารถระบุได้ว่า เมืองแพร่ก็จัดอยู่ในประเภทเขตเมืองเก่าที่มีความสำคัญในกลุ่มที่ 2 (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554: 23-30) ซึ่งถือว่าเป็นเมืองที่มีสภาพการเป็นเมืองใหม่ ที่สร้างขึ้นซ้อนทับเมืองเก่า อีกทั้งเมืองในกลุ่มนี้จัดว่าเป็นเมืองที่เริ่มมีภัยคุกคามต่อคุณค่าและความสำคัญของเมืองเก่า เนื่องจากการขยายตัวของประชากรในพื้นที่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โครงข่ายถนนในเขตเมืองเก่า และการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทำให้เกิดการซ้อนทับกันของโครงสร้างและองค์ประกอบของเมืองเก่า ซึ่งจากสาเหตุของปัญหาการพัฒนาเมืองข้างต้น จะส่งผลเชิงลบต่อโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพเขตเมืองเก่าแพร่ ทำให้การรับรู้คุณค่าความสำคัญของเมืองเก่าลดน้อยลง ดังนั้นจึงควรทำการวิจัยเพื่อค้นหาว่าในปัจจุบันสภาพของโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเขตเมืองเก่าแพร่เป็นอย่างไร เพื่อนำไปสู่การค้นหาแนวทางการอนุรักษ์สถานที่สำคัญดังกล่าวให้สัมพันธ์ต่อการพัฒนาเขตเมืองเก่าโดยยังคงรักษาทิศทางการเปลี่ยนแปลงสภาพทางกายภาพของเมืองที่ไม่ส่งผลกระทบกับเขตเมืองเก่า

จากสาเหตุดังกล่าวการวิจัยนี้จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และประเมินคุณค่าสภาพปัจจุบันของโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของผังเมืองในเขตเมืองเก่าแพร่ และเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และควบคุมการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของเมืองประวัติศาสตร์

ในการดำเนินการวิจัยได้นิยามศัพท์ไว้ดังนี้

โครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง หมายถึง ส่วนต่างๆของเมืองทั้งลักษณะภูมิประเทศที่เป็นธรรมชาติและสิ่งก่อสร้างที่ประกอบกันขึ้นเป็นองค์รวมแสดงภาพลักษณ์ (image) ของเมือง ส่วนสำคัญที่เป็นโครงสร้าง(structure)ของเมือง คือ รูปแบบแผนผัง(plan) โครงสร้างพื้นฐาน(infra-structure) และ

สถานที่สำคัญ (place) ที่ใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆในการดำรงชีวิตของผู้อยู่อาศัย ซึ่งในแต่ละกลุ่มโครงสร้างหลักจะประกอบด้วยส่วนย่อยหรือองค์ประกอบ (element) หลายๆส่วน รวมกันเข้าเป็นโครงสร้างของเมือง

มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง ผลงานของมนุษย์ที่เกิดจากการคิดค้น ประดิษฐ์และสร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม ซึ่งมีการเรียนรู้ เพื่อการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นต่อไปและยังคงปรากฏหลักฐานจนถึงปัจจุบัน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึง พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ประกอบด้วยแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตามระยะเวลาที่ผ่านมา โดยสืบทอดจากกิจกรรมตามวิถีชีวิตของชุมชน สามารถแสดงออกในลักษณะรูปธรรมและนามธรรมซึ่งได้เรียนรู้และถ่ายทอดมาตั้งแต่อดีตเป็นผลมาจากข้อจำกัดทางด้านกายภาพและแรงผลักดันทางด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

แนวทางการอนุรักษ์ หมายถึง แนวทางการปกป้อง ดูแลรักษาและให้ความสำคัญเฉพาะโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองเก่าแพรว่นั้น

เขตเมืองเก่าแพรว หมายถึง พื้นที่ทั้งหมดภายในเขตกำแพงเมืองเก่าแพรว และพื้นที่ชุมชนใกล้เคียงรอบเมืองเก่าแพรว

ในการวิจัยได้ศึกษาทฤษฎี เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเมืองเก่าและการอนุรักษ์ ได้แก่ โครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง(สุรพล ดำริห์กุล, 2549: 5-6) รูปแบบและลักษณะทางกายภาพเมืองโบราณในวัฒนธรรมทวารวดี (ดุขุฎี สมบุญยะวิโรจน์, 2522: 65-73 อ้างถึงใน บุญจันทร์ ปาริยะ, 2551: 8-9) รูปแบบและลักษณะทางกายภาพเมืองโบราณในวัฒนธรรมล้านนา(สุรพล ดำริห์กุล, 2549: 125-155) รูปแบบและลักษณะทางกายภาพเมืองโบราณตามคติความเชื่อต่างๆ(สรัสวดี อ๋องสกุล, 2529: 11-14 และ ทศพร โสดาบรรล, 2546: 37-53) มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Feilden and Jokileht, 1998:11อ้างถึงใน จันทิรา เกื้อดวง, 2548: 9 และ USNPS, 1994 อ้างถึงใน อรรถพล ศิริเวชพันธุ์, 2549: 4-19) การอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และชุมชนเมืองเก่า (ธาดา สุทธิธรรม, 2533:142-150) การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม มาตรฐานการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ และกฎหมายด้านการผังเมือง การควบคุมอาคารและสิ่งแวดล้อม

กระบวนการและวิธีการวิจัย

กระบวนการวิจัยประกอบด้วยดำเนินการ 6 ขั้นตอนสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย การเสนอโครงการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและการสำรวจภาคสนาม การออกแบบการวิจัย การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม การสรุปผลการวิเคราะห์ อภิปรายผล และจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ การสรุปผลการวิจัย จัดทำรายงานการวิจัยและเผยแพร่

วิธีการวิจัย ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ เอกสารทางราชการ แหล่งข้อมูลสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการสำรวจภาคสนาม การสำรวจความคิดเห็น ใช้วิธีเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่าง 167 ชุด ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 คนในชุมชน 70 ชุด กลุ่มที่ 2 นักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญที่ไม่คุ้นเคยกับเมืองเก่าแพรว 65 ชุด และ กลุ่มที่3 นักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญที่คุ้นเคยกับเมืองเก่าแพรว

32 ชุด ให้ทำการประเมินคุณค่าและความสำคัญด้วยค่าน้ำหนัก (Likert scale) ดำเนินการในระหว่างเดือน.น.ว.ค.ม พ.ศ. 2558 และ เดือนมกราคม พ.ศ. 2559 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.) และการวิเคราะห์เนื้อหา

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างอ้างอิงจากขนาดของประชากรในการวิจัย คือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเก่าแพร่ นักศึกษาภูมิสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปนิก ทั้งที่เคยสำรวจพื้นที่และยังไม่เคยสำรวจพื้นที่ โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

กลุ่มที่ 1 ประชาชนที่อาศัยในเขตเมืองเก่าแพร่ทั้งหมดประมาณ 16,668 คน (สำนักบริหารการทะเบียน, 2558) กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรในการคำนวณของ ทาโร ยามาเน ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างได้ทั้งหมด 70 คน

กลุ่มที่ 2 นักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางที่ไม่เคยไปสำรวจเมืองเก่าแพร่ และเนื่องจากสถาบันการศึกษาในจังหวัดแพร่ยังไม่มีเปิดการเรียนการสอนในหลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรม จึงเลือกกลุ่มตัวอย่างจากสถาบันที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเหนือ คือ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ ทำการเลือกแบบเจาะจงเฉพาะนักศึกษาชั้นปีที่ 3 และ ชั้นปีที่ 4 ซึ่งมีจำนวนนักศึกษาทั้งหมด 55 คน (สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2558) และภูมิสถาปนิกอีก 15 คน รวม 65 คน

กลุ่มที่ 3 นักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางที่เคยไปสำรวจเมืองเก่าแพร่ ในการวิจัยครั้งนี้ได้เลือกกลุ่มตัวอย่างจากสถาบันที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเหนือ คือมหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ ทำการเลือกแบบเจาะจงเฉพาะนักศึกษาชั้นปีที่ 5 ซึ่งเคยสำรวจเมืองเก่าแพร่ในส่วนของงานการเรียน มีจำนวนทั้งหมด 25 คน (สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2558) สามารถตอบแบบสอบถามได้ 20 คน และได้เลือกภูมิสถาปนิกที่เคยไปสำรวจเมืองเก่าแพร่เพิ่มเติมอีก 12 คน รวม 32 คน

เกณฑ์การประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองเก่าแพร่

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการประเมินฯ ดังนี้ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2555)

1. ด้านสภาพแวดล้อม คือสภาพแวดล้อมที่อยู่บริเวณโดยรอบสถานที่ของเมืองเก่าแพร่เก่าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีบทบาทช่วยส่งเสริมความสำคัญและอัตลักษณ์ของมรดกทางวัฒนธรรม โดยจะพิจารณาจากด้านต่างๆดังนี้

- 1) ทักษะมุมมองจากด้านหน้าอาคาร
- 2) การเข้าถึง
- 3) ความเหมาะสมของการใช้งานในปัจจุบัน
- 4) สุนทรียภาพและความสะอาด

2. ด้านมรดกทางวัฒนธรรม (culture heritage) เขตเมืองเก่าแพร่จัดอยู่ในย่านประวัติศาสตร์ประเภทเมืองที่มีการพัฒนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นเมืองที่มีผู้อยู่อาศัยมาตลอดทำให้สภาพเมืองเกิดการ

เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถประเมินได้จากสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ผลงานทางด้านสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม โดยจะพิจารณาจากมุมมองของเรื่องต่างๆดังนี้

- 1) ความเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์
- 2) รูปแบบสถาปัตยกรรมและหรือภูมิสถาปัตยกรรม
- 3) การใช้งานสถานที่และบริเวณเพื่อกิจกรรมวัฒนธรรม
3. ด้านเอกลักษณ์ (uniqueness) คุณลักษณะ (character) และอัตลักษณ์ชุมชน (identity) โดย

จะพิจารณาตามหัวข้อต่อไปนี้

- 1) คุณภาพของการพัฒนาบริเวณโดยรอบ
- 2) การอนุรักษ์องค์ประกอบสถาปัตยกรรมและหรือภูมิสถาปัตยกรรมเดิม
- 3) ความกลมกลืนระหว่างของเดิมและของใหม่

การจำแนกประเภทของโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพเขตเมืองเก่าแพร่

จากการศึกษาและวิเคราะห์บริบทของเขตเมืองเก่าแพร่ พบว่าโครงสร้างทางกายภาพของเมืองเก่าแพร่จำแนกได้ 3 ประเภท ดังนี้

1) โครงสร้างประเภทขอบเขตและการป้องกันเมือง เป็นโครงสร้างรูปธรรมและถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์ ในอดีตทำหน้าที่กำหนดรูปแบบโดยรวมและขอบเขตของเมือง ป้องกันอันตรายจากข้าศึกศัตรูโดยกำแพงเมือง กำหนดการเข้า-ออก เมือง ด้วยประตูเมืองที่ตั้งอยู่โดยรอบ และกำแพงเมืองยังทำหน้าที่ป้องกันน้ำไหลเข้าท่วมภายในเมืองในฤดูน้ำหลาก เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศภายในเมืองเป็นแอ่งกระทะ โครงสร้างประเภทที่ 1 มี 7 องค์ประกอบ ได้แก่

- กำแพงเมือง	- ประตูชัย
- ประตูศรีชุม	- ประตูยั้งม้า
- ประตูमार	- ประตูใหม่
- คูเมือง	

2) โครงสร้างประเภทสถานที่สำคัญของเมืองแพร่ในอดีต เป็นสถานที่สำคัญตามคติความเชื่อในการสร้างเมืองแบบล้านนา ใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆในการปกครองและการดำรงชีวิตในอดีต โครงสร้างประเภทที่ 2 มี 8 องค์ประกอบ ได้แก่

- คุ่มเจ้าหลวง	- บ้านวงศ์บุรี
- คุ่มวิชัยราชา	- บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์
- ศาลหลักเมือง	- สนามหลวง
- อาคารน้ำเพชร	- พิพิธภัณฑน์ป่าไม้

3) โครงสร้างประเภทสถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนา ได้แก่ ศาสนสถานที่ที่มีที่ตั้งรวมอยู่ในชุมชนต่างๆกระจายอยู่ทั่วเขตเมืองเก่า เนื่องจากในอดีต วัดจะเป็นศูนย์รวมกิจกรรมต่างๆของชุมชนย่อย

ดังนั้นแต่ละชุมชนจึงมีการสร้างวัดของตนเอง และใช้ประกอบกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น โครงสร้างประเภทที่ 3 มี 8 องค์ประกอบ ได้แก่

- วัดหัวข่วง
- วัดศรีชุม
- วัดหลวง
- วัดพระนอน
- วัดพงษ์สุนันท์
- วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร
- วัดพระร่วง
- วัดศรีบุญเรือง

ภาพที่ 1 แสดงรูปแบบโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเขตเมืองเก่าแพร่ ประเภทขอบเขตและการป้องกันเมือง

ภาพที่ 2 แสดงรูปแบบโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเขตเมืองเก่าแพร่ ประเภทสถานที่สำคัญของเมืองแพร่ในอดีต

ภาพที่ 3 แสดงรูปแบบโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเขตเมืองเก่าแพร์ ประเภทสถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนา

ผลการวิจัย

การสำรวจความคิดเห็น ด้วยการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 167 ชุด จากกลุ่มที่ 1 คนในชุมชน 70 ชุด กลุ่มที่ 2 นักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญที่ไม่คุ้นเคยกับเมืองเก่าแพร์ 65 ชุด กลุ่มที่ 3 นักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญที่คุ้นเคยกับเมืองเก่าแพร์ 32 ชุด ในการวิเคราะห์ภาพรวมทั้ง 3 กลุ่ม สรุปผลได้ดังนี้

คุณค่าความสำคัญด้านสภาพแวดล้อม โครงสร้างและองค์ประกอบเมืองเก่าแพร์ประเภทขอบเขตและการป้องกันเมือง ที่ทุกกลุ่มตัวอย่างเห็นคุณค่าความสำคัญมากที่สุดคือ ประตูเมือง โครงสร้างฯประเภทสถานที่สำคัญของเมืองเก่าแพร์ในอดีต คือ คู่ม้าหลวง และโครงสร้างฯประเภทสถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนา คือ วัดหลวง

คุณค่าความสำคัญด้านมรดกวัฒนธรรม โครงสร้างและองค์ประกอบประเภทขอบเขตและการป้องกันเมือง ที่ทุกกลุ่มตัวอย่างเห็นคุณค่าความสำคัญมากที่สุดคือ กำแพงเมือง โครงสร้างฯประเภทสถานที่สำคัญของเมืองเก่าแพร์ในอดีต คือ คู่ม้าหลวง และโครงสร้างฯประเภทสถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนา ทั้ง 3 กลุ่มให้ความสำคัญที่ต่างกันทั้งหมด ตามลำดับกลุ่มที่ 1, 2 และ 3 คือ วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร วัดหลวง และวัดหัวข่วง

คุณค่าความสำคัญด้านเอกลักษณ์ คุณลักษณะ และอัตลักษณ์ชุมชน โครงสร้างและองค์ประกอบประเภทขอบเขตและการป้องกันเมือง ที่ทุกกลุ่มตัวอย่างเห็นคุณค่ามากที่สุดคือ ประตูเมือง โครงสร้างฯประเภทสถานที่สำคัญของเมืองเก่าแพร์ในอดีต คือ คู่ม้าหลวง และโครงสร้างฯประเภทสถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนา คือ วัดหลวง

ตารางที่ 1 แสดงการสรุปผลของการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบจากแบบสอบถาม

โครงสร้างและองค์ประกอบทาง กายภาพเขตเมืองเก่าแพร่	คุณค่าความสำคัญ ด้านสภาพแวดล้อม	คุณค่าความสำคัญด้าน มรดกวัฒนธรรม	คุณค่าความสำคัญด้าน เอกลักษณ์ คุณลักษณะ และ อัตลักษณ์ของชุมชน
กลุ่มที่ 1 : คนในชุมชน			
ขอบเขตและการป้องกันเมือง	ประตูมาร	กำแพงเมือง	ประตูมาร
สถานที่สำคัญของเมืองเก่าแพร่	คุ้มเจ้าหลวง	คุ้มเจ้าหลวง	คุ้มเจ้าหลวง
สถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนา	วัดหลวง	วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร	วัดหลวง
กลุ่มที่ 2 : ผู้เชี่ยวชาญที่ไม่เคยสำรวจพื้นที่			
ขอบเขตและการป้องกันเมือง	ประตูใหม่	ประตูใหม่	ประตูใหม่
สถานที่สำคัญของเมืองเก่าแพร่	คุ้มเจ้าหลวง	คุ้มเจ้าหลวง	คุ้มเจ้าหลวง
สถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนา	วัดหลวง	วัดหลวง	วัดหลวง
กลุ่มที่ 3 : ผู้เชี่ยวชาญและเคยสำรวจพื้นที่			
ขอบเขตและการป้องกันเมือง	ประตูมาร	กำแพงเมือง	ประตูมาร
สถานที่สำคัญของเมืองเก่าแพร่	คุ้มเจ้าหลวง	คุ้มเจ้าหลวง	คุ้มเจ้าหลวง
สถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนา	วัดหลวง	วัดหัวข่วง	วัดหลวง
รวมทั้ง 3 กลุ่ม			
ขอบเขตและการป้องกันเมือง	ประตูมาร	กำแพงเมือง	ประตูมาร
สถานที่สำคัญของเมืองเก่าแพร่	คุ้มเจ้าหลวง	คุ้มเจ้าหลวง	คุ้มเจ้าหลวง
สถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนา	วัดหลวง	วัดหลวง	วัดหลวง

ลำดับความสำคัญโดยรวมขององค์ประกอบจากทุกประเภทโครงสร้างฯ ระดับมากที่สุด คือ คุ้มเจ้าหลวง ระดับมาก ได้แก่ วัดหลวง บ้านวงศ์บุรี วัดพระร่วง วัดหัวข่วง วัดศรีชุม วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร วัดพระนอน วัดศรีบุญเรือง วัดพงษ์สุนันท์ อาคารน้ำเพชร สนามหลวง ศาลหลักเมือง ประตูมาร ประตูใหม่ และคุ้มวิชัยราชา ตามลำดับ ระดับปานกลาง ได้แก่ คูเมือง บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์ ประตูยั้งม้า กำแพงเมือง พิพิธภัณฑสถานป่าไม้ ประตูชัย และประตูศรีชุม ตามลำดับ

ลำดับความสำคัญขององค์ประกอบ แยกตามประเภทโครงสร้างฯ

ประเภทที่ 1 ขอบเขตและการป้องกันเมือง ระดับมากที่สุด ไม่มี ระดับมาก ได้แก่ ประตูมาร และประตูใหม่ ตามลำดับ ระดับปานกลาง ได้แก่ คูเมือง ประตูยั้งม้า กำแพงเมือง ประตูชัย และประตูศรีชุม ตามลำดับ

ประเภทที่ 2 สถานที่สำคัญของเมืองเก่าแพร่ในอดีต ระดับมากที่สุด คือ คุ้มเจ้าหลวง ระดับมาก ได้แก่ บ้านวงศ์บุรี อาคารน้ำเพชร สนามหลวง ศาลหลักเมือง และคุ้มวิชัยราชา ตามลำดับ ระดับปานกลาง ได้แก่ บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์ และ พิพิธภัณฑสถานป่าไม้ ตามลำดับ

ประเภทที่ 3 สถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนา ระดับมากที่สุด ไม่มี ระดับมาก ได้แก่ วัดหลวง วัดพระร่วง วัดหัวข่วง วัดศรีชุม วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร วัดพระนอน วัดศรีบุญเรือง และวัดพงษ์สุนันท์ ตามลำดับ ระดับปานกลาง ไม่มี

ตารางที่ 2 แสดงการเรียงลำดับความสำคัญสถานที่สำคัญ (องค์ประกอบ)ภายในเขตเมืองเก่าแพร่ แยกตามประเภทโครงสร้าง ตามค่าระดับความคิดเห็นจากการสำรวจรวมทั้ง 3 กลุ่ม

ลำดับที่	สถานที่สำคัญในเขตเมืองเก่าแพร่	ค่าเฉลี่ย	SD	ระดับความสำคัญ
ประเภทที่ 1	ขอบเขตและการป้องกันเมือง			
1	ประตูमार	3.49	0.28	มาก
2	ประตูใหม่	3.48	0.24	มาก
3	คูเมือง	3.33	0.34	ปานกลาง
4	ประตูยั้งม้า	3.19	0.24	ปานกลาง
5	กำแพงเมือง	3.18	0.39	ปานกลาง
6	ประตูชัย	2.88	0.59	ปานกลาง
7	ประตูศรีชุม	2.84	0.42	ปานกลาง
ประเภทที่ 2	สถานที่สำคัญของเมืองเก่าแพร่			
1	คุ้มเจ้าหลวง	4.31	0.22	มากที่สุด
2	บ้านวงศ์บุรี	3.94	0.22	มาก
3	อาคารน้ำเพชร	3.68	0.2	มาก
4	สนามหลวง	3.59	0.41	มาก
5	ศาลหลักเมือง	3.56	0.46	มาก
6	คุ้มวิชัยราชา	3.43	0.41	มาก
7	บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์	3.24	0.49	ปานกลาง
8	พิพิธภัณฑป์ไม้	2.95	0.39	ปานกลาง
ประเภทที่ 3	สถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนา			
1	วัดหลวง	4.00	0.18	มาก
2	วัดพระร่วง	3.90	0.12	มาก
3	วัดหัวข่วง	3.86	0.24	มาก
4	วัดศรีชุม	3.83	0.16	มาก
5	วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร	3.82	0.24	มาก
6	วัดพระนอน	3.81	0.17	มาก
7	วัดศรีบุญเรือง	3.78	0.19	มาก
8	วัดพงษ์สุนันท์	3.72	0.14	มาก

การอภิปรายผล

ถึงแม้ว่าการประเมินคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพเขตเมืองเก่าแพร่ ในภาพรวมของทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง จะมี คຸ່ມเจ้าหลวง เป็นสถานที่ที่มีคุณค่าความสำคัญระดับมากที่สุด แต่เมื่อพิจารณาแยกประเภทของโครงสร้างและองค์ประกอบแล้ว จะพบว่า แต่ละกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นแตกต่างกัน คือ กลุ่มคนในชุมชนและกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เคยสำรวจพื้นที่ ให้องค์ประกอบในโครงสร้างประเภทที่ 1 มีคุณค่าความสำคัญมากที่สุด คือ ประตูมาร กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ไม่เคยสำรวจพื้นที่ ให้องค์ประกอบที่มีคุณค่าความสำคัญมากที่สุด คือ ประตูใหม่ ในส่วนขององค์ประกอบในโครงสร้างประเภทที่ 2 และ 3 มีความเห็นสอดคล้องกันคือ คຸ່ມเจ้าหลวง และวัดหลวงเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้ ผลการประเมินที่แตกต่างกันนั้น อาจเกิดขึ้นจากมุมมองความคิดเห็นที่ต่างกันเนื่องด้วยข้อมูลเชิงลึกของแต่ละกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับรู้แตกต่างกัน ซึ่งสามารถชี้ให้เห็นถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม คือ ประเพณี วัฒนธรรม ความสำคัญของแต่ละสถานที่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน หากไม่มีการรับรู้มาก่อน และพิจารณาคุณค่าความสำคัญจากองค์ประกอบทางกายภาพเท่านั้น จะทำให้คุณค่าความสำคัญแตกต่างกันได้ ผลการวิจัยนี้จึงได้แสดงให้เห็นถึงมุมมองของแนวความคิดที่แตกต่างกัน ทำให้เข้าใจถึงประสบการณ์และความคาดหวังของแต่ละกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันด้วย

โครงสร้างและองค์ประกอบประเภทที่ 1 ขอบเขตและการป้องกันเมือง

ประตูมาร เป็นองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินให้มีความสำคัญมากที่สุดของโครงสร้างประเภทที่ 1 ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรม ประเพณีที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตของประตูมาร คือ เป็นสถานที่ที่หากผู้ใดกระทำผิดจะมีการประหารที่สนามสนามหลวงแล้วนำศพออกมาทิ้งไว้ที่ประตูมาร หรือทำการประหารที่ประตูมาร และกลุ่มคนในชุมชนยังคงมีการใช้ช่องประตูเฉพาะสำหรับการนำศพออกจากเมืองตามประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ กลายเป็นมรดกวัฒนธรรมของพื้นที่ยังคงความชัดเจน และคงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนไปโดยปริยาย

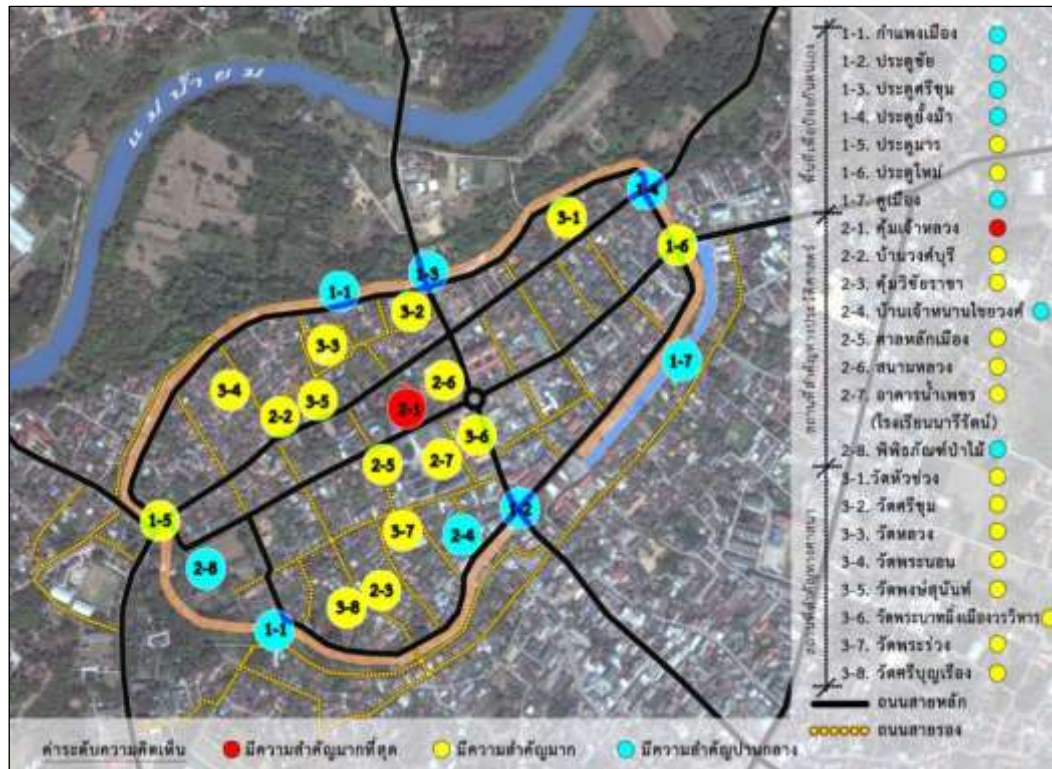
โครงสร้างและองค์ประกอบประเภทที่ 2 สถานที่สำคัญของเมืองเก่าแพร่ในอดีต

คຸ່ມเจ้าหลวง เป็นองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินให้มีความสำคัญมากที่สุดของโครงสร้างประเภทที่ 2 เมื่อพิจารณาจากประวัติความเป็นมาของคຸ່ມเจ้าหลวง พบว่าในอดีตใช้สถานที่แห่งนี้เป็นที่ประทับของเจ้าหลวงผู้ครองนครแพร่ ซึ่งในสมัยนั้นเมืองแพร่ถูกปกครองด้วยระบบเจ้าเมือง และถึงแม้ว่าในปัจจุบันเมืองแพร่จะไม่ได้ปกครองด้วยระบอบเจ้าเมืองแล้ว แต่สถานที่แห่งนี้ยังมีการใช้เป็นพิพิธภัณฑ์เมืองแพร่ที่จัดแสดงประวัติความเป็นมาของเจ้าหลวงเมืองแพร่ และวิถีชีวิตของชาวเมืองแพร่ในอดีตให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

โครงสร้างและองค์ประกอบประเภทที่ 3 สถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนา

วัดหลวง เป็นองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินให้มีความสำคัญมากที่สุดของโครงสร้างประเภทที่ 3 เมื่อพิจารณาจากประวัติความเป็นมา พบว่าจากตำนานเมืองต่างๆเชื่อว่าเป็นวัดที่สร้างขึ้นมาร่วมกับเมืองแพร่และวัดนี้ยังได้รับการทำนุบำรุงจากเจ้าเมืองแพร่จนหมดยุคการปกครองโดยเจ้าเมือง ปัจจุบันยังคงมีสภาพที่

สมบูรณ์เนื่องจากได้รับการบูรณะมาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งทางกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ทำให้หลายฝ่ายทั้งคนในชุมชนและคนที่มาเยือนจังหวัดแพร่เห็นความสำคัญเนื่องจากมีอายุเก่าแก่นับพันปี

ภาพที่ 4 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม สถานที่ที่มีความสำคัญต่อโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเขตเมืองเก่าแพร่ จังหวัดแพร่

สภาพแวดล้อม

ระดับคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างประเภทที่ 1 อยู่ในระดับปานกลาง - มาก แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของแต่ละสถานที่ที่แตกต่างกัน สาเหตุอาจมาจากสถานที่บางแห่งถูกบุกรุกและปรับเปลี่ยนการใช้งาน เช่นบริเวณกำแพงเมืองถูกประชาชนบุกรุกเข้าไปทำการก่อสร้างที่พักอาศัยอยู่บนกำแพงเมือง การรื้อถอนประตูชัยและก่อสร้างที่พักอาศัยและอาคารพาณิชย์ในบริเวณนี้ การรื้อถอนประตูศรีชุม เหลือเพียงเส้นทางสัญจรสาเหตุเหล่านี้ทำให้คุณค่าความสำคัญของพื้นที่ลดลง เหลือเพียงประตูเมืองบางแห่งที่ยังคงคุณค่าความสำคัญเอาไว้ เนื่องจากยังมีการใช้งานอย่างเหมาะสมต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โครงสร้างประเภทที่ 2 มีค่าระดับคุณค่าความสำคัญอยู่ที่ปานกลาง - มากที่สุด แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อความเป็นมาของบรรพบุรุษ เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเจ้าเมือง เจ้านายสายสกุลต่างๆ ในขณะที่โครงสร้างประเภทที่ 3 ได้รับความสำคัญในระดับมาก เป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงความศรัทธาและความใกล้ชิดกันของประชาชนและพุทธศาสนา ทำให้ได้รับการทำนุบำรุงจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงอย่างต่อเนื่อง

มรดกวัฒนธรรม

ระดับคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างประเภทที่ 1 นั้นอยู่ในระดับปานกลาง-มาก โดยมีกำแพงเมืองและประตูมามีระดับคุณค่าความสำคัญในระดับมาก เนื่องจากเป็นโครงสร้างที่ยังมองเห็นได้อย่างชัดเจน และมีการใช้งานอยู่จนถึงปัจจุบัน ในส่วนของคูเมืองและประตูเมืองจุดอื่นๆ มีการใช้งานที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยทำให้คุณค่าความสำคัญลดลงตามลำดับ ส่วนโครงสร้างประเภทสถานที่ 2 มีค่าระดับคุณค่าความสำคัญอยู่ที่ปานกลาง – มากที่สุด แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยคุณค่าความสำคัญนั้นมีสาเหตุที่คล้ายคลึงกันกับความคิดเห็นด้านสภาพแวดล้อมที่ได้กล่าวไปแล้ว ในขณะที่โครงสร้างประเภทที่ 3 ได้รับความระดับความคิดเห็นในระดับมาก เท่ากันทุกสถานที่ ทำให้ประเมินได้ว่า วัดที่อยู่คู่กับชุมชนนั้นทุกฝ่ายเห็นคุณค่าและแต่ละชุมชนดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ

เอกลักษณ์ คุณลักษณะ และอัตลักษณ์ของชุมชน

ระดับคุณค่าความสำคัญของโครงสร้างประเภทที่ 1 อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากในปัจจุบันมีประชาชนบุกรุกพื้นที่ทั้งในเขตกำแพงเมือง เข้าไปปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ตามแนวกำแพงเมือง ทำให้กำแพงเมืองดั้งเดิมในบางส่วนได้รับความเสียหาย อีกทั้งในส่วนของประตูเมือง ทั้งบริเวณประตูชัย ประตูศรีชุมก็มีการปรับปรุงพื้นที่ จนไม่เหลือสิ่งปลูกสร้างเดิม จะมีเพียงคูเมืองและประตูมามีอยู่ ซึ่งยังคงการใช้ประโยชน์ที่ดินไว้ดังเดิม จึงได้รับการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์อย่างต่อเนื่อง โครงสร้างประเภทที่ 2 ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมของอาคารสิ่งปลูกสร้างไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ในขณะที่โครงสร้างประเภทที่ 3 กลุ่มคนในพื้นที่ก็ยังให้ความสำคัญต่อศาสนสถาน ประกอบกิจกรรมทางศาสนาที่วัดของชุมชนตนเอง วัดต่างๆจึงได้รับการอนุรักษ์และทำนุบำรุงอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ในการนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อการวางแผนอนุรักษ์และควบคุมการพัฒนาเขตเมืองเก่าแพร่ให้สอดคล้องกับบริบทของเมืองประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

โครงสร้างประเภทที่ 1 เป็นส่วนของบริเวณและสิ่งก่อสร้างที่แสดงขอบเขตและการป้องกันเมืองซึ่งมีความสำคัญมากในอดีต ได้รับการประเมินในระดับมากและปานกลาง ไม่มีในระดับมากที่สุด แสดงว่าทั้งหมด อยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรม ไม่น่าพอใจ จนประชาชนส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญ สมควรได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างเร่งด่วนให้กลับมาอยู่ในสภาพดี เนื่องจากจะเป็นส่วนที่แสดงบริบทของเมืองประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนที่สุด จึงเสนอแนะให้กำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ตามโครงสร้างประเภทที่ 1 ใช้ถนนรอบกำแพงเมืองเป็นแนวแบ่งพื้นที่ และสร้างเขตกันชน (buffer zone) กำหนดระยะถอยร่นและมาตรการห้ามปลูกสร้างอาคารที่ประชิดและมีความสูง เพื่อไม่ให้บดบังทัศนียภาพและความโดดเด่นของสถานที่สำคัญ ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ (restoration) โครงสร้างประเภทนี้ทั้งหมด และทำการสร้างขึ้นใหม่ (reconstruction) ส่วนที่สูญหายไป คือ ประตูชัย และประตูศรีชุม จัดแสดงข่าวสารบนสถานที่ตั้งเพื่อให้เกิดการรับรู้ถึงความสำคัญของสถานที่ในประวัติศาสตร์เหล่านี้ ภายในเขตเมืองเก่าควรมีการควบคุมความหนาแน่นของอาคารสิ่งปลูกสร้างไม่ให้แออัดจนเกินไป เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพในอดีต ที่เป็นบริบทของเมืองประวัติศาสตร์

โครงสร้างฯประเภทที่ 2 เป็นสถานที่สำคัญของเมืองเก่าแพร่ ที่เคยใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆของเมืองที่สำคัญในอดีตที่ได้รับการประเมินในระดับมากที่สุดและยังแสดงคุณค่าความสำคัญทุกด้าน คือ คุ่มเจ้าหลวง ในระดับมาก คือ บ้านวงศ์บุรี อาคารน้ำเพชร สนามหลวง ศาลหลักเมือง และคุ้มวิชัยราชา เสนอแนะจัดตั้งเป็นศูนย์ข้อมูลชุมชนเมืองแพร่ทางด้านประวัติศาสตร์และความสำคัญ เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล หลักฐานสำคัญ และเผยแพร่ต่อประชาชนทั่วไปเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชุมชนเมืองแพร่ ทั้งนี้เพื่อสร้างการรับรู้แก่คนทั่วไปที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ควรพิจารณาจัดทำหุ่นจำลองเมืองเก่าแสดงโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพเมืองแพร่ในอดีตทั้งหมด ทั้งที่ยังคงอยู่ สูญหาย หรือมีการปรับเปลี่ยนการใช้งานไปแล้ว ให้กลับมามีสภาพที่สมบูรณ์ดังเดิม เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ถึงความเป็นมาและความสำคัญของเมืองแพร่ บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์และพิพิธภัณฑป์ไม้ เป็นองค์ประกอบ ที่ได้รับการประเมินในระดับปานกลาง เสนอแนะให้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ (restoration) เนื่องจากเป็นอาคารสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 รวมทั้งควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีโบราณของท้องถิ่น เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ทางประวัติศาสตร์ระหว่างผู้มีความรู้ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนตั้งแต่บรรพบุรุษ และกลุ่มคนที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองแพร่ เพื่อให้เห็นความสำคัญและรับทราบความเป็นไปของชุมชน

โครงสร้างฯประเภทที่ 3 สถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณและศาสนา ทั้งหมดได้รับการประเมินในระดับมาก ที่สามารถแสดงคุณค่าความสำคัญทุกด้าน คือ วัดหลวง ส่วนวัดอื่นๆก็ได้รับการทำนุบำรุงให้อยู่ในสภาพดีมาโดยตลอด จึงเสนอแนะให้กำหนดเขตกันชน (buffer zone) โดยรอบโครงสร้างฯประเภทนี้ พร้อมทั้งกำหนดระยะถอยร่นและห้ามปลูกสร้างอาคารที่ประชิดและมีความสูง เพื่อไม่ให้บดบังทัศนียภาพและความโดดเด่นของศาสนสถาน

ภาพที่ 5 แสดงขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์บริบทเมืองประวัติศาสตร์

นอกจากนี้แล้ว จากการศึกษาประสบการณ์การอนุรักษ์เมืองเก่า ผู้วิจัยเสนอแนะให้มีการอนุรักษ์ช่างฝีมือท้องถิ่น เพื่อสืบสานมรดกงานช่างจากบรรพบุรุษในด้านต่างๆ ทั้งช่างก่อสร้าง ช่างผลิตวัสดุพื้นถิ่น และยังสามารถนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ไปทำการบูรณะซ่อมแซม อาคารสิ่งปลูกสร้างโบราณที่มีความสำคัญกับชุมชน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในบริบทเมืองประวัติศาสตร์

บทสรุป

การวิจัยเรื่องการศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบของเขตเมืองเก่าแพร์เพื่อการอนุรักษ์บริบทเมืองประวัติศาสตร์ สรุปได้ว่า โครงสร้างประเภทที่ 1 ที่ได้รับการประเมินในระดับมาก คือ ประตูมาร และประตูใหม่ ระดับปานกลาง คือ คูเมือง ประตูยั้งม้า กำแพงเมือง ประตูชัย และประตูศรีชุม ที่มีคุณค่าความสำคัญด้านสภาพแวดล้อม และด้านเอกลักษณ์ มากที่สุด คือประตูมาร ด้านมรดกวัฒนธรรม คือ กำแพงเมือง โครงสร้างประเภทที่ 2 ที่ได้รับการประเมินในระดับมากที่สุด คือ คู่มเจ้าหลวง ระดับมาก คือ บ้านวงศ์บุรี อาคารน้ำเพชร สนามหลวง ศาลหลักเมือง และคุ้มวิชัยราชา ระดับปานกลาง ได้แก่ บ้านเจ้าหนานไชยวงศ์ และ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่มีคุณค่าความสำคัญมากที่สุดทั้ง 3 ด้าน คือ คู่มเจ้าหลวง โครงสร้างประเภทที่ 3 ทั้งหมดได้รับการประเมินในระดับมาก คือวัดหลวง วัดพระร่วง วัดหัวข่วง วัดศรีชุม วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร วัดพระนอน วัดศรีบุญเรือง และวัดพงษ์สุนันท์ ที่มีคุณค่าความสำคัญทั้ง 3 ด้านมากที่สุด คือ วัดหลวง

ในการนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อการวางแผนอนุรักษ์และควบคุมการพัฒนาเขตเมืองเก่าแพร์ ให้สอดคล้องกับบริบทของเมืองประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะให้กำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ตามแนวนรอบกำแพงเมืองโดยมีเขตกันชน (buffer zone) ที่กำหนดระยะถอยร่นและห้ามปลูกสร้างอาคารประชิด และมีความสูงบดบังทัศนียภาพและความโดดเด่นของสถานที่ ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ (restoration) โครงสร้างประเภทที่ 1 ทั้งหมด และการสร้างองค์ประกอบที่สูญหายไปขึ้นมาใหม่ (reconstruction) คือ ประตูชัย และประตูศรีชุม ควรมีการควบคุมความหนาแน่นของอาคารสิ่งปลูกสร้างภายในเขตเมืองเก่า ไม่ให้อแอ้นจนเกินไป เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพในอดีต ซึ่งเป็นบริบทของเมืองประวัติศาสตร์ บริเวณคู่มเจ้าหลวงเสนอแนะให้จัดตั้งเป็นศูนย์ข้อมูลชุมชนเมืองแพร์ทางด้านประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล หลักฐานสำคัญ และเผยแพร่ต่อประชาชนทั่วไป รวมทั้งควรพิจารณาจัดทำเมืองจำลอง แสดงโครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองแพร์ในอดีตเพื่อให้ประชาชนได้เห็นสภาพเมืองเก่าที่สมบูรณ์ ควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีโบราณของท้องถิ่น เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ทางประวัติศาสตร์ ระหว่างกลุ่มคนในเมืองแพร์ นอกจากนี้ ยังเสนอแนะให้อนุรักษ์ช่างฝีมือท้องถิ่น เพื่อสืบสานมรดกงานช่างจากบรรพบุรุษ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ไปบูรณะซ่อมแซมอาคารและสิ่งปลูกสร้าง เพื่อให้เกิดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในบริบทเมืองประวัติศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- จันทรา เกื้อดวง. (2548). "การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี". วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทศพร โสตาบรรล. (2546). "คติการสร้างเมืองเชียงใหม่ในวัฒนธรรมล้านนา". วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธาดา สุทธิธรรม. (2533). **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี**. กรุงเทพฯ:
บริษัท หิรัญพัฒน์ จำกัด.
- บุญจันทร์ ปาริยะ. (2551). "การศึกษารูปแบบและการจัดการน้ำของเมืองโบราณสมัยทวารวดี บริเวณที่ราบ
เจ้าพระยาตอนล่าง กรณีศึกษา : บ้านคูเมืองอินทร์บุรี ต.ห้วยชัน อ.อินทร์บุรี จ.สิงห์บุรี". สารนิพนธ์
นิพนธ์ปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2549). **ช่วงเมืองและวัดหัวช่วง : องค์ประกอบสำคัญของเมืองในดินแดนล้านนา**. กรุงเทพฯ
: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2529). **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. เชียงใหม่: โครงการข้อเสนอเทศล้านนาคดีศึกษา โครงการศูนย์
ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). **ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนาและ
บริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ.
(อัสสำเนา)
- _____. (2554). **ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 2 แนวคิดและ
หลักเกณฑ์โดยทั่วไปเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูเมืองเก่า**. กรุงเทพฯ. (อัสสำเนา)
- สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2558). **จำนวนประชากรแยกอายุ ตำบลในเวียง เทศบาล
เมืองแพร่ จังหวัดแพร่ พ.ศ. 2557** [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 10 ตุลาคม 2558. เข้าถึงได้จาก
http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age_disp.php
- สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้. (2558). **รายชื่อนักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และ
การออกแบบสิ่งแวดล้อม หลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรม ปริญญาตรี** [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 19
ตุลาคม 2558. เข้าถึงได้จาก <http://www.education.mju.ac.th/www/studentList.aspx>
- อรรถพล ศิริเวชพันธุ์. (2549). "การประยุกต์แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการจัดการแหล่งนันทนาการ
ทางประวัติศาสตร์: กรณีศึกษาแหล่งภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ในอุทยานแห่งชาติของภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ". วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาอุทยานและนันทนาการ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ภาษาต่างประเทศ

Ashihara, Yoshinobu. (1983). **The Aesthetics Townscape** .Translated by Lynne E. Riggs.

Cambridge MA: MIT Press,.

Lynch, Kevin. (1960). **The image of the city** . Cambridge, MA.: M.I.T. Press.

Trancik, Roger. (1986). **Finding Lost Space: Theory of Urban Design**. New York: Van Nostrand Reinhold.

Watson, D.,Plattus, A. and Shibley, R.. (2003). **Time-Saver Standards for Urban Design**.

New York: McGraw-Hill.

Whittick, A. (1974). **Encyclopedia of urban planning**. New York: McGraw-Hill.